

A formatervezési mintaoltalomról mindenkinek

Termékfejlesztők, kereskedők, vállalkozók figyelem!

A modern piacgazdaságban a termék megjelenése, a „külső” a fogyasztó nézőpontjából gyakran éppen olyan fontos – ha nem fontosabb –, mint a „belbecs”, azaz a termék hasznossága, értéke, műszaki színvonala. Egyes becslések szerint a sikertelen új termékek 85%-a esetén a kudarc összefüggésbe hozható a szegényes vagy hiányzó formatervezéssel.

Számos hazai vállalkozás helyez egyre növekvő hangsúlyt termékeik színvonalas megjelenése, illetve azok esztétikus csomagolása által kiaknázható piaci előnyökre. Felismerték, hogy a formatervezés kapcsán a termékfejlesztésbe befektetett szellemi tőke piaci értékteremtő képessége kisebb ráfordítások mellett is meghaladhatja a műszaki fejlesztéssel elérhető eredményeket.

A formatervezés szellemi alkotó tevékenység. Az alkotás védelmére, az alkotó (a szerző), illetve jogutódja kizárólagos jogának biztosítására – az iparjogvédelem eszköztárán belül – a formatervezési mintaoltalom szolgál.

Ennek a kiadványnak az a célja, hogy a termékfejlesztéssel, arculattervezéssel, lakberendezéssel foglalkozók számára tájékoztatást adjon a 2002. január elsejétől megújult formatervezési mintaoltalomról és az azzal kapcsolatos legfontosabb alapfogalmakról: az oltalom megszerzéséről, a mintaoltalommal védett termékek értékesítési módzatairól, a díjazás kérdéseiről, a bitorlás, jogsértés következményeiről és az ilyen esetekben célszerű intézkedésekről.

Bízunk benne, hogy a kiadványban ismertetett információkat eredményesen tudják hasznosítani egyrészt saját formatervezett termékeik eredményes piaci szereplése érdekében, másrészt annak érdekében, hogy más mintaoltalomban részesített alkotásaival kapcsolatos jogvitákat elkerüljék.

Mi lehet a formatervezési mintaoltalom tárgya?

A formatervezési minta az ipari és kézműipari termékek, vagy azok részletének külső megjelenése. A termék alakján és színein túl a termék külső megjelenését befolyásoló valamennyi jellegzetesség a mintához tartozik, így a felhasznált anyagok sajátosságai, illetve a felület kiképzéséből adódó jellegzetességek, valamint a terméken elhelyezett díszítések is. A termékek köre sem korlátozódik a klasszikus értelemben vett háromdimenziós kialakításokra, síkbeli formák, textíliák, grafikai jelzések, nyomdai betűformák is oltalmazhatóak. Szintén oltalomban részesülhet az összetartozó elemekből álló készlet megjelenése is. Ez azt jelenti, hogy például étkészletek, bútorgarnitúrák, sakk-készletek egy mintaként is oltalomban részesülhetnek, de természetesen a bejelentőnek lehetősége van arra, hogy a készlet egyes elemeire külön-külön kérjen oltalmat.

Szintén oltalmazható az olyan alkotóelemek megjelenése, amelyek valamely összetett terméknek képezik részét. Ilyenkor azonban elengedhetetlen követelmény az alkotóelem állagsérelem nélküli ki- és beszerelhetősége, valamint az, hogy a rendeltetésszerű használat során látható legyen.

Számítógépi program nem képezheti a mintaoltalom tárgyát, de a program működése során előálló vizuális elemek, ikonok, képernyővédők oltalmazhatóak.

Milyen célt szolgál a formatervezési mintaoltalom?

A formatervezési mintaoltalom célja, hogy a bejelentő saját vagy jogelődje által létrehozott, a termék külső megjelenésében testet öltő szellemi alkotását más ne tulajdoníthassa el, azaz a minta szerinti termékkel azonos vagy ahhoz a tájékozott használó szemszögéből nézve hasonló megjelenésű terméket a mintaoltalom jogosultjának engedélye nélkül más ne gyárthasson, illetve forgalmazhasson.

A formatervezési mintaoltalom célját azzal éri el, hogy az oltalom tárgyát képező – fényképen vagy rajzban ábrázolt – külső megjelenésű termékkel kapcsolatban kizárólagos jogot biztosít a jogosultnak a termék előállítására, a piacon történő megjelentetése és forgalmazása esetén. Ez a kizárólagos jog teszi lehetővé, hogy a mintaoltalom jogosultja („tulajdonosa”) az ország területén csak saját maga állíthassa elő, illetve értékesíthesse az oltalom alatt álló külső megjelenésű terméket, vagy megfelelő díj ellenében a piac más résztvevőinek ezen cselekményekre engedélyt adjon. A formatervezési mintaoltalom nemcsak véd a jogosulatlan használattal szemben, de növeli az ilyen oltalommal rendelkező cég értékét is, mivel vagyoni értékű jogot képvisel, amely adás-vétel tárgyát képezheti, értékesíthető.

Mikor oltalmazható a formatervezési minta?

A formatervezési mintaoltalom célját azáltal éri el, hogy jogi eszközökkel megakadályozza a formatervezési fejlesztési tevékenységbe be nem fektető versenytársakat abban, hogy a mintát lemásolják. A bejelentő saját vagy jogelődje szellemi alkotására igényelhet oltalmat, a korábban más által akár külföldön, akár belföldön kidolgozott formai kialakításokra kizárólagos jog, azaz mintaoltalom nem szereshető.

A mintának világviszonylatban újnak is kell lennie, ami azt feltételezi, hogy a bejelentés (az elsőbbség) napját megelőzően azzal azonos, vagy attól csak lényegtelen részletekben különböző formai kialakítású terméket sem belföldön, sem külföldön nem forgalmaztak, nem mutattak be újságban, televízióban vagy kiállításon, és egyébként sem jutott nyilvánosságra, pl. valamely szabadalmi hivatalhoz tett bejelentés révén. Fontos megjegyezni, hogy a nyilvánosságra jutás ténye független attól, hogy milyen forrásból származik; azaz, ha a bejelentő a bejelentést megelőzően forgalmazza vagy bármilyen más módon - például reklámozással – bemutatja a minta szerinti terméket, azt ugyanúgy újdonságrontónak kell tekinteni, mint a bárki más által történt nyilvánosságra hozatalt. Nem jelent nyilvánosságra hozatalt, ha a bejelentő titoktartási kötelezettség terhe mellett teszi megismerhetővé a mintáját harmadik személy számára. Nem újdonságrontó a bejelentőtől származó nyilvánosságra hozatal sem, ha annak időpontja és az elsőbbség napja között egy év még nem telt el. (A publikáció ezáltal megakadályozhatja, hogy más személy ugyanazt a mintát oltalomban részesíthesse, míg ez a lehetőség a mintát nyilvánosságra hozó számára még egy évig fennáll.)

A minta oltalmazhatóságának másik feltétele az, hogy a mintának egyéni jellegűnek kell lennie. Az egyéni jelleg vizsgálatakor a tájékozott használó szemszögéből kell a mintát megítélni. A minta akkor egyéni jellegű, ha a tájékozott használóra, a korábban nyilvánosságra jutott bármely mintához képest, eltérő összbemutatót tesz. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az oltalom elnyeréséhez nem elég a már piacon lévő termékek külső formáját, megjelenését néhány részlet tekintetében megváltoztatni. A különbségnek olyan szembetűnőnek kell lennie, hogy annak, aki az adott árucikket rendszeresen használja, vásárolja, az eltérés világosan jelezze: nem a korábbról ismert terméket tartja a kezében.

A minta újdonságát és egyéni jellegét olyan külső formai jegyeknek kell hordozniuk, melyek kialakításában a termék formatervezett megjelenésére való törekvés szerepet játszott. Az a külső jellegzetesség, mely kizárólag a termék műszaki rendeltetésének a következménye, nem képezheti a mintaoltalom tárgyát.

Lehet-e más védjegyét, állami felségjelet, közérdekű jelzést feltüntetni a mintán?

A védjegyoltalom a jogosultnak kizárólagos jogot biztosít - az árujegyzékben feltüntetett termékek körében - a védjegy szerinti, illetve ahhoz hasonló megjelölés használatára. Jóhírű védjegy esetén a kizárólagos jog szélesebb körben is fennáll. Ennek megfelelően a formatervezési mintának is csak a jogosulttal történt megállapodás alapján képezheti elemét a védjegy.

Közérdekű jelzések – szavatossági vagy hitelesítési jegyek, állami felségjelek, hatóságot vagy nemzetközi szervezetet megillető jelzések, kitüntetésen, címerek – minta elemeként történő alkalmazása csak az illetékes szerv hozzájárulása esetén lehetséges.

Kit illet meg a mintaoltalom?

A formatervezési mintaoltalom a szerzőt vagy jogutódját illeti meg. Szolgálati minta esetén az oltalom jogosultja a munkáltató, a szerzőnek pedig díj jár. Az alkalmazotti mintát a munkáltató hasznosíthatja, de az oltalom jogosultja a szerző marad.

Mit kell tenni a formatervezési mintaoltalom megszerzése érdekében?

A formatervezési mintaoltalom lajstromozással szerezhető, amelyet a Magyar Szabadalmi Hivatalnál tett bejelentésben lehet kérni.

A hivatal megvizsgálja a formatervezési mintaoltalom iránti bejelentést és határoz az oltalom engedélyezéséről, vagy – ha a minta, illetve annak bejelentése a törvényben előírt követelményeknek nem tesz eleget – a bejelentés elutasításáról. A hivatal határozatával szemben jogorvoslatért a Fővárosi Bírósághoz lehet fordulni.

Mit kell tartalmaznia a mintaoltalmi bejelentésnek?

A bejelentésnek tartalmaznia kell:

- a bejelentési kérelmet és abban a formatervezési minta szerinti termék megnevezését, a bejelentő és a szerző nevét, címét;
- a minta fényképen vagy grafikai úton történő ábrázolását 3 példányban;
- a bejelentő vagy a képviselője aláírását.

A bejelentés kellékeire vonatkozó további részletes követelményeket jogszabály tartalmazza. A bejelentés megtételét a Magyar Szabadalmi Hivatalban díjtalanul beszerezhető formanyomtatvány segítheti.

Lehet-e egy bejelentésben több minta oltalmát kérni?

Egy bejelentésben több – legfeljebb ötven – mintára abban az esetben szereshető oltalom, ha azokat az összbenyomást befolyásoló külső jellegzetességei kapcsolják össze; feltéve, hogy a minták szerinti termékek a nemzetközi osztályozás azonos osztályába tartoznak. Közös külső jellegzetesség lehet egy olyan díszítő motívum, amely minden mintán szerepel, de bármely formai vagy jellegbeli azonosság is összekapcsolhatja a mintákat.

Mennyi ideig tart, hogyan és mikor szűnhet meg a mintaoltalom?

A formatervezési mintaoltalom a bejelentés napjától számított öt évig tart. A mintaoltalom további öt-öt éves időtartamra legfeljebb négyszer újítható meg. A megújítások révén elérhető maximális oltalmi idő huszonöt év. Amennyiben a mintaoltalmat nem újítják meg, az az oltalmi idő lejártát követő napon szűnik meg.

A mintaoltalmi lajstromba bejegyzett jogosult az oltalomról, annak fennállása alatt bármikor lemondhat. Eltérő időpont megjelölésének hiányában az oltalom a lemondás hivatali beérkezését követő napon szűnik meg, de a megszűnés napjául a jogosult bármely korábbi időpontot is megjelölhet. Ha az oltalmat több mintára engedélyezték, a mintaoltalomról a minták egy része tekintetében is le lehet mondani.

A formatervezési mintaoltalom nemcsak az ismertetett módokon szűnhet meg, hanem mód van arra is, hogy az oltalmat a bejelentés napjára visszaható hatállyal meg lehessen semmisíteni. A mintaoltalom megsemmisítését a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott kérelemmel és az ahhoz csatolt, a megsemmisítés alapjául szolgáló bizonyítékokat tartalmazó mellékletekkel lehet kezdeményezni. Ha a megsemmisítési kérelem alapján bizonyítást nyer, hogy a minta a bejelentés napján nem lett volna oltalmazható, a Magyar Szabadalmi Hivatal a mintaoltalmat korlátozhatja, illetőleg teljes terjedelmében, a bejelentés napjára visszaható hatállyal megsemmisítheti. A hivatal határozatával szemben jogorvoslatért a Fővárosi Bírósághoz lehet fordulni.

Mennyibe kerül az oltalom megszerzése és fenntartása?

A mintaoltalom megszerzésével és fenntartásával kapcsolatos igazgatási szolgáltatási díjakat jogszabály írja elő. A formatervezési mintaoltalom bejelentési díja 30000 Ft, amely a bejelentésbe foglalt második és további minták után 6000 Ft-tal emelkedik. Amennyiben a bejelentő és a szerző azonos személy, a bejelentési díjnak az egynegyedét kell megfizetnie. A mintaoltalom megújításának a díja első megújítás esetén 60000 Ft., a második esetén 80000 Ft, a harmadik esetén 100000 Ft, a negyedik esetén pedig 150000 Ft.

Mit jelent a formatervezési mintaoltalom értékesítése?

A formatervezési mintaoltalom által biztosított vagyoni értékű joggal az oltalom jogosultja többféle módon élhet.

A kizárólagos jog lehetőséget teremt a jogosultnak, hogy a formatervezési mintát ő alkalmazza. Ebben az esetben az oltalom tárgyát a minta jogosultja saját gazdasági tevékenysége keretében hasznosítja (különösen előállítja, használja forgalomba hozza, arra felkínálja, exportálja, importálja, e célokból raktáron tartja). A jogosult lehetősége, hogy

egyedül jelenjen meg a piacon, és – a kizárólagos jog adta lehetőséggel élve – realizálja azt a többletnyereséget, amit privilegizált piaci pozíciója révén érhet el.

A jogosult a mintaoltalmat részben vagy teljes egészében másra is átruházhatja. Ebben az esetben a vételár révén biztosítható az eredeti jogosult anyagi érdekeltsége.

A jogosultnak megvan a lehetősége arra is, hogy - a mintaoltalom jogosultságának megtartása mellett – a minta hasznosítását szerződés alapján más részére engedélyezze. Ebben az esetben a hasznosító - ha a szerződés tartalmaz időbeli és területi korlátokat, azok betartásával - a mintát hasznosíthatja, a jogosult részére pedig az engedély fejében köteles hasznosítási (licencia-) díjat fizetni.

Milyen lehetőségek vannak a hasznosítási díj megállapítására?

A hasznosítási díj számításának módjára és annak mértékére nincs konkrét szabály, az a felek szabad megállapodásának tárgya. Ugyanakkor vannak a díjszámításnak tipikus esetei, amelyekből való kiindulás megkönnyítheti a felek közti megegyezést.

Az ún. royalty szerződésnek az a lényege, hogy a hasznosító minden egységnyi legyártott, illetve forgalmazott minta szerinti termék után, egy – a szerződésben rögzített – összeget köteles a jogosultnak fizetni. Ebben az esetben – hacsak a szerződésben nincs erre vonatkozó külön kikötés – a jogosultnak nem jár díj, ha a licencia-vevő nem hasznosítja a mintát. A szerződő felek megállapodhatnak olyan díjkulcsban is amely az értékesített darabszám növekedésével arányosan csökken. Ez a konstrukció ösztönzi a hasznosítót a nagyobb forgalom elérésére.

Lehet a hasznosító által fizetendő díjat – a legyártott, illetve eladott darabszámtól függetlenül – egy adott időszakra (pl. egy évre) megállapítani. Ebben az esetben a mintaoltalom jogosultja biztos bevételre számíthat, ugyanakkor mindkét fél kockázatot vállal. Ha az értékesített darabszám meghaladja a díjszámítás során szem előtt tartott mértéket, a jogosult jár rosszabbul. Fordított esetben, ha a termék piaci fogadtatása alulmarad a várakozásokon, a hasznosító az előre kifizetett díj egy részét „veszteségként” kénytelen elkönyvelni. Ezért ebben az esetben a hasznosítási díj megállapításánál fontos szerep jut a minden részletre kiterjedő, előzetes piacfelmérésnek.

Hogyan történik a szerző díjazása szolgálati és alkalmazotti minta esetén?

A szolgálati és az alkalmazotti minta szerzőjét a formatervezési mintának a munkáltató által történő értékesítése esetén díjazás illeti meg, a gazdasági eredménnyel arányosan. A díjmegállapítás a licencianalógia alapul vételével történik.

Milyen jogsértés a mintaoltalom bitorlása?

A formatervezési mintaoltalom bitorlásáról beszélünk akkor, ha valaki (jellegzetesen a piac egyik résztvevője) az oltalom jogosultjának engedélye nélkül hasznosítja az oltalom tárgyát képező mintát. Az oltalom jogosultja a mintaoltalom biztosította kizárólagos hasznosítási jog alapján bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja a minta szerinti terméket, vagy e terméket az országba behozza, illetve onnan kiviszi. Bitorlást követ el az is, aki a minta szerinti terméket a felsorolt cselekmények céljából raktáron tartja.

Hogyan lehet fellépni a bitorlóval szemben, s melyek a bitorlás jogkövetkezményei?

Mindenekelőtt a mintaoltalom jogosultjának megfelelő bizonyítékokat kell beszereznie arra vonatkozóan, hogy hasznosítási engedéllyel nem rendelkező személy a minta szerinti terméket a fentiek szerint hasznosítja. Alkalmas bizonyítéknak minősül pl. a jogsértést megvalósító termék megvásárlására vonatkozó számla, amely tartalmazza az eladó azonosítására alkalmas adatokat, az eladás időpontját, valamint a termék azonosítására szolgáló információkat is. Természetesen a számla mellett a jogsértő terméknek is rendelkezésre kell állnia. Miután a jogosult meggyőződött arról, hogy a bitorlás ténye valóban fennáll, kizárólagos jogai védelmének érdekében keresettel élhet, pert indíthat a Fővárosi Bíróságon.

A bitorlóval szemben a mintaoltalmi lajstromba bejegyzett hasznosító is felléphet, ha a jogosult felhívás ellenére sem tette meg a szükséges intézkedéseket a jogsértés megakadályozására.

A mintaoltalom jogosultja a bitorlóval szemben – az eset körülményeihez képest – követelheti a perben a formatervezési mintaoltalom bitorlása megtörténtének megállapítását, a bitorlás abbahagyását és a bitorló eltiltását a további jogsértéstől, azt hogy a bitorló nyilatkozattal vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy annak megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak; követelheti továbbá a bitorlással elért gazdagodás visszatérítését és a bitorlásra használt eszközök és a bitorlással érintett termékek lefoglalását.

A bíróság az eset körülményeihez képest a formatervezési mintaoltalom jogosultjának kérésére elrendelheti, hogy a lefoglalt eszközöket és termékeket fosszák meg jogsértő mivoltuktól, vagy - ha az nem lehetséges – semmisítsék meg azokat. A bíróság a megsemmisítés helyett elrendelheti a lefoglalt eszközöknek és termékeknek a bírósági végrehajtás szabályai szerint történő értékesítését is, ebben az esetben a befolyó összeg felől ítéletben határoz.

A formatervezési mintaoltalom bitorlása esetén – a jogi védelem hatékony eszközeként – a jogosult a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítést is követelhet.

Hogyan használható a formatervezési minta dokumentáció?

A formatervezési minta dokumentáció alapvetően több célra használható. A Magyarországon érvényes mintaoltalmakról a Magyar Szabadalmi Hivatal közhitelű lajstromot vezet. A lajstrom segítségével tájékozódhatunk arról, hogy egy gyártani vagy forgalmazni kívánt termék külső megjelenése oltalom alatt áll-e vagy sem. Amennyiben a lajstromban szereplő ábrázoláson bemutatott termék külső megjelenésében megegyezik, vagy nagymértékben hasonlít arra aminek gyártását, vagy piaci bevezetését tervezzük, a hasznosítás csak abban az esetben kezdhető meg, ha a lajstromba bejegyzett jogosult erre engedélyt ad. Hasonló formai kialakítás esetén gyakran nem dönthető el egyértelműen, hogy a mintaoltalom kiterjed-e a hasznosítani kívánt termékre vagy sem. Kérdéses esetben az ún. nemleges megállapítási eljárás keretében lehet kérni a Magyar Szabadalmi Hivataltól annak megállapítását, hogy a kérelmezői termék hasznosítása nem ütközik a mintaoltalomba. A kérelemnek helyt adó jogerős hivatali határozattal a későbbi jogviták megelőzhetőek, mert az kizárja, hogy a minta jogosultja ugyanazon formai kialakítás tekintetében bitorlási pert indítson. A közhitelű lajstrom a Magyar Szabadalmi Hivatal lajstromozási osztályán tekinthető meg, illetve tájékoztató (nem közhitelű) jelleggel a <http://www.pipacs.arcanum.hu> internet címen, a többi oltalmi formával egységes adatbázis szerkezetben is megtalálható.

Ez utóbbi internetes adatbázisból nem csak az érvényben lévő mintaoltalmakról nyerhető felvilágosítás, hanem mindazon hazai és nemzetközi bejelentésekről, amelyek hazánkban érvényben voltak. A tájékozódás ezért feltétlenül ajánlott mindazoknak, akik új termékformák kidolgozásán fáradoznak, hiszen egyrészt ötleteket kaphatnak a folyamatosan bővülő állományból, másrészt információt nyerhetnek a megalkotott forma újdonságáról és így annak oltalmazhatósági esélyeiről.

Hol szerezhetőek részletesebb információk a mintaoltalomról?

Amennyiben a formatervezési mintaoltalommal kapcsolatban további kérdések merülnek fel, a 06-80-345-678 zöld számon, illetve a Budapest, V., Akadémia utca 21. szám alatt telefonon és személyesen a Magyar Szabadalmi Hivatal ügyfélszolgálatára ad tájékoztatást.

A Magyar Szabadalmi Hivatal honlapján, a <http://www.hpo.hu> internet címen szintén sok hasznos információ szerezhető be a mintaoltalmat és az egyéb iparjogvédelmi oltalmi formákat érintő kérdésekben.

Milyen jogszabályok vonatkoznak a formatervezési minták oltalmára?

- 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról;
- 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet a formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól;
- módosított 77/1995. (XII. 29.) IKM rendelet a Magyar Szabadalmi Hivatal előtti iparjogvédelmi eljárások igazgatási szolgáltatási díjáról.